

ЗМІНА ОБВИНУВАЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

CHANGE OF CHARGES BY THE PROSECUTOR IN THE COURT OF FIRST INSTANCE

Кунченко А.А., студентка IV курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Бережний О.І., к.ю.н.,

асистент кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена головним чином викладенню процедури зміни обвинувачення прокурором у суді. У ній розглянуті позиції багатьох видатних вчених-процесуалістів, які своєю чергою так само вивчали питання. Також роз'яснено загальне процесуальне значення притягнення особи до первісного обвинувачення у вигляді повідомлення про підозру, що зроблено з метою виявлення точки відліку притягнення винної, на думку посадових осіб досудового розслідування (слідчого, прокурора), особи до первісного кримінального обвинувачення та забезпечення щодо неї державного переслідування. Звернута, окрім цього, особлива увага на визначення термінів зміни обвинувачення прокурором у суді для подальшого розуміння викладеного матеріалу статті. Детально прописані всі можливі відповідно до законодавства й такі, що часто зустрічаються на практиці, підстави зміни обвинувачення, приділено увагу опису тих наслідків, які можуть настати для прокурора, який подає новий обвинувальний акт прокурору вищого рівня в разі відхилення його клопотання про зміну обвинувачення в суді прокурором вищого рівня. Мало того, зазначено допустимий обсяг зміни обвинувачення, аби така зміна не порушувала прав обвинуваченого й не ускладнювала процедуру розгляду справи в суді. Також у статті розглянуті юридичні наслідки зміни обвинувачення в суді, що настають для потерпілого й обвинуваченого в такому провадженні у зв'язку з появою в матеріалах справи нового обвинувального акту, пояснена необхідність вилучення попереднього обвинувального акта з матеріалів кримінальної справи. Запропоновано внесення деяких змін до законодавства в аспекті розширення норми Кримінального процесуального кодексу України, яка містить підстави зміни обвинувачення, і включення в неї додаткових підстав для такої зміни. Розглянуто додержання принципу диспозитивності в разі зміни обвинувачення в суді, наведено пропозиції щодо вдосконалення процесуального законодавства з метою більшого дотримання такого принципу, не порушуючи водночас принцип законності.

Ключові слова: обвинувальний акт, зміна обвинувачення, потерпілий, прокурор, сторона обвинувачення, прокурор вищого рівня.

The article is devoted mainly to the coverage of the procedure for changing the accusation by the prosecutor in court, it considers the positions of many prominent scholars-proceduralists, who in turn also studied this issue. The general procedural significance of bringing a person to the initial charge in the form of a notice of suspicion is also explained, which was done in order to identify the starting point for bringing the guilty, according to officials of the pre-trial investigation: investigator, prosecutor, person to the initial criminal charge and persecution. In addition, special attention was paid to the timing of the change of charges by the prosecutor in court for further understanding of the covered material of the article. In addition, it describes in detail all possible, in accordance with the law, and often common in practice grounds for changing the charge, and pays attention to the description of the consequences that may occur for a prosecutor who submits a new indictment to a higher prosecutor if his request is rejected. on the change of charges in court by a higher-level prosecutor. Moreover, the permissible scope of the change of charge is indicated, so that such a change does not violate the rights of the accused and does not complicate the procedure of consideration of the case in court. The article also considers the legal consequences of the change of charges in court, which occur for the victim and the accused in this case in connection with the appearance in the case file of a new indictment, explains the need to remove the previous indictment from the criminal case. It is proposed to make some changes to the legislation in terms of expanding the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which contains the grounds for changing the charge and to include additional grounds for such a change. The observance of the principle of dispositiveness when changing the accusation in court is considered, the proposals on improvement of the procedural legislation with the purpose of greater observance of this principle, without violating the principle of legality are given.

Key words: indictment, change of charge, victim, prosecutor, prosecution, high-level prosecutor.

Кримінально-процесуальний кодекс України (далі – КПК України) містить ряд завдань відповідно до мети його створення. Ці завдання містяться в ст. 2 цього кодексу, серед них передусім захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності за мірою своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу й щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. [1] Як можна бачити, притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинене нею протиправне діяння є центральним елементом кримінально-процесуальних правовідносин. Тому важливо розуміти момент настання кримінальної відповідальності, щоб простежити, відколи особа зазнаватиме переслідування з боку держави. З одного боку, таке питання регламентується ст. 62 Конституції України, яка зазначає, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину

й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку й встановлено обвинувальним вироком суду. [2] Водночас, з іншого боку, Рішення Конституційного Суду від 27 жовтня 1999 року у справах № 1-15/99 зазначає, що притягнення до кримінальної відповідальності саме як стадія кримінального переслідування починається з моменту пред'явлення особи обвинувачення у вчиненні злочину, тобто з дня вручення їй обвинувального акту. [3] Попри це деякі вчені-процесуалісти вказують на повідомлення про підозру як на форму первинного обвинувачення. Указане питання розглядали Ю.П. Аленін, А.О. Боруш, І.В. Гловіюк, І.Г. Івасюк, О.В. Капліна, М.Ю. Черков, Л.В. Юрченко та інші. Так, Ю.П. Аленін вважає, що повідомлення про підозру – це одне із найважливіших процесуальних рішень, яке приймає прокурор або слідчий за погодженням із прокурором (ч. 1 ст. 277) до закінчення розслідування в кримінальному провадженні. Безумовно, вказані вчені зробили значний внесок у дослідження інституту підозри в кримінальному провадженні [4].

Чому, на нашу думку, перш ніж перейти до аналізу процедури укладення та зміни обвинувального акту, варто

ознайомитись із процедурою та значенням етапу повідомлення про підозру у вчиненні кримінального протиправного діяння? Етап повідомлення про підозру накладає на підозрюваного певний процесуальний статус, і із цього моменту він починає зазнавати певних обмежень і переслідувань із боку державної влади. Так, підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст. ст. 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй унаслідок не встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення такого повідомлення [1]. О.В. Капліна зазначає необхідність розуміння відмінностей у термінах «підозра» й «повідомлення про підозру». Терміном «підозра» можна назвати процесуальний документ – повідомлення про підозру, – який складається та вручається особі, ним може позначатися й інститут кримінального процесуального права, що становить уособлену групу правових норм, котрі регулюють однорідні кримінальні процесуальні відносини, які виникають у зв'язку з притягненням особи до кримінальної відповідальності, складанням та врученням особі повідомлення про підозру й одночасним наданням підозрюваному можливості захищати свої права й законні інтереси. Щодо негативних наслідків, яких зазнає особа підозрюваного, то до них можна віднести необхідність з'являтися для допиту слідчим, неможливість залишення міста проживання, окрім як за дозволом слідчого, якщо до підозрюваного застосований запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання, можливості застосування до особи підозрюваного інших запобіжних заходів, серед яких з-поміж інших тримання під вартою та домашній арешт або застава, які визнаються досить суворими запобіжними заходами й спрямовані на застереження підозрюваного від вжиття ним заходів щодо створення перепон слідству, знищення доказів тощо. Окрім того, до підозрюваного може застосовуватись привід, грошове стягнення за нез'явлення на виклик слідчого чи прокурора. Таким чином, можна зробити висновок, що повідомлення про підозру створює певний дискомфорт для особи підозрюваного [6].

Але якщо підозра – це лише припущення слідчого чи прокурора про те, що певна особа вчинила кримінально каране діяння, то обвинувальний акт є виявом безпосередньої впевненості вище зазначених посадових осіб у факті причетності підозрюваного до такого суспільно небезпечного діяння. Відповідно до ст. 291 КПК обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, який був складений слідчим (аналогічна процедура – щодо складення повідомлення про підозру). Складення обвинувального акта з подальшим поданням його до суду є однією з форм закінчення досудового розслідування, яка на відміну від інших форм, передбачених ст. 283 КПК України, визначає судовий розгляд справи з метою з'ясування подальшої долі обвинуваченого: чи буде його визнано винним і притягнуто до відповідальності вироком суду, чи ні. У підготовчому судовому засіданні такий акт розглядається та аналізується судом і може бути повернений прокурору на доопрацювання, як про це зазначається в ст. 314 КПК, яка регулює проведення підготовчого провадження. Проте, якщо такого не сталося та обвинувальний акт відповідає вимогам закону й дійсності обставин, він направляється до суду першої інстанції [1].

Однак трапляються випадки, коли лише за час розгляду справи виявляється невідповідність даних, зазначених в обвинувальному акті, обставинам справи, і тоді прокурори змушені вдаватися до зміни обвинувачення в суді. Поняття «зміна обвинувачення» законодавцем не визначено. У науковій юридичній літературі наводяться різні визначення такого інституту. Г.І. Алеїніков під зміною

обвинувачення визначає зміну кваліфікацій злочинного діяння, пом'якшення окремих формулювань, виключення деяких епізодів багатоепізодного злочину, зменшення обсягу обвинувачення в часі, просторі, розмірах, наслідках, виключення кваліфікуючих ознак, обставин, що обтяжують відповідальність, судимостей тощо [7, с. 122]. Ф.Н. Фаткуллін вважає, що під зміною обвинувачення слід розуміти внесення до нього офіційними способами тих чи інших коригувань, що впливають на сутність, обсяг і характер обвинувачення у справі й тому вимагають додержання встановленого законом порядку [8, с. 42]. Загалом можна зазначити, що зміна прокурором обвинувачення є найпоширенішим проявом коригування ним своєї процесуальної позиції в суді. КПК України не обмежує кількість спроб зміни обвинувачення в суді, тому таких коригувань у справі може бути безліч [9]. Окрім того, зміна обвинувачення в суді є законним правом прокурора, і суд не може перешкоджати прокурору в реалізації такого права.

Однак закон все ж передбачає конкретні випадки зміни обвинувачення з метою попередження хаотичних змін обвинувачення прокурором під час судового розгляду й зловживання своїми повноваженнями. Так, першою підставою є поява у справі нових відомостей. Дійсно, можуть з'явитись нові свідки, докази тощо, які підтверджують, що поточна кваліфікація є не цілком коректною, що варто змінити статтю закону про кримінальні правопорушення або частину статті в бік посилення чи навпаки послаблення кримінальної відповідальності суб'єкта протиправного діяння. На практиці це можливо в разі повідомлення свідками, потерпілими, навіть самим обвинуваченим докорінно нової інформації, про яку не було відомо ні слідчому, ні прокурору, коли вони збирали під час досудового розслідування докази обставин справи. Згідно з принципом безпосередності, докази досліджуються судом особисто під час судового розгляду й з'ясування обставин справи, тож те, що чули слідчий і прокурор від свідків, підозрюваних, потерпілих на стадії досудового розслідування, не завжди збігається з тим, що згадані вище особи казати-муть в суді, і нові дані можуть бути дещо не очікуваними для прокурора як представника сторони обвинувачення. Розглянемо для наочності таку ситуацію на прикладі найпоширенішої за використанням статті кримінального кодексу на практиці – ч. 3 ст. 185 ККУ – крадіжка, поєднана з проникненням в житло. Так, ключовий свідок у такій справі стверджував під час досудового розслідування, що, йшовши повз будинок, в якому живе потерпілий, він трохі нечітко бачив, як обвинувачений виносив у руках із цього будинку чорний предмет прямокутної форми, дещо схожий на електронний пристрій – магнітофон, а до житла обвинувачений попередньо проник через вікно. Цей же свідок у суді зазначає, що лише чув про таку подію від сусіда. Як відомо, показання із чужих слів за загальним правилом мають бути підтвержені першоджерелом. Проте сусід, який і повідомив першому свідку таку новину, в суді скаже, що чув, що обвинуваченому власник житла самостійно довірив ключ від своєї квартири, тому потреби проникати крізь хвіртку в злочинця не було, а сусіду він розказав цю версію, жартуючи, і не думав, що він піде до слідчого розказувати про злочин, що стався, як свідок. Таким чином, з'являється імовірність виникнення злочинного умислу в обвинуваченого безпосередньо під час перебування у квартирі, коли він прийшов туди полоти квіти, оскільки потерпілий довірив за цими квітами нагляд на час його відсутності у зв'язку з відрядженням. Така розбіжність у показаннях призведе до того, що з'явиться необхідність перекваліфікувати вчинене діяння із ч. 3 ст. 185 на ч. 1 ст. 185, яка, відповідно, не містить вказівку на проникнення до житла чи іншого володіння особи. Інший варіант розвитку подій – отримання стороною захисту нових даних, про які раніше вона не знала й не могла знати. Також причиною зміни

прокурором обвинувачення в суді може бути внутрішнє переконання в необхідності зміни, особливо коли розвиток розгляду справи в суді й лінія сторони захисту цьому сприяють. Прикладом цього можна навести вищезгадану ситуацію, де сторона захисту доводить відсутність умислу обвинуваченого на крадіжку магнітофону на момент його входу до житла потерпілого, тобто спочатку обвинувачений хотів полисти квіти, а магнітофон побачив не відразу, і спонтанно, не заплановано, його виніс за межі квартири. Так, прокурор, погоджуючись із переконливими промовами сторони захисту або бачивши реакцію на такі промови судді, вирішає змінити кваліфікацію діяння.

Попередньо згадані випадки зміни кваліфікації передбачені чинним КПК, ст. 338. Проте не виключено й інший випадок, а саме що слідство на стадії досудового розслідування діяло дещо упереджено, збираючи лише обвинувальні докази й залишаючи осторонь виправдовувальні. Окрім цього, не варто відкидати численні випадки проведення розслідувань неефективно й недбало через брак часу й із деяких інших обставин. У такому випадку кваліфікація діяння виявляється не дійсною через помилку сторони обвинувачення на етапі первісної кваліфікації: слідчий кваліфікує крадіжку за ч. 1 ст. 186 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) – грабіж без обтяжуючих обставин, оскільки він, збираючи докази, був націлений на більш серйозне обвинувачення, ніж за ч. 1 ст. 185 ККУ, або деякі показання свідків сприяли виникненню в нього враження, що обвинуваченого хтось бачив на місці події під час вчинення злочину, і слідчий не перевіряв ці докази, які згодом виявились хибними. Не досить урегульовані КПК України й випадки вимушеної зміни кваліфікації у зв'язку з викриттям у суді попередньо навмисно завищеної кваліфікації з метою поглибленого його дослідження із застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Так, існує усталена практика, коли органи досудового розслідування не задовольняються такими дозволеніми для нетяжких злочинів НСРД, як зняття інформації з телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, а навмисно завищують кваліфікацію, щоб проводити, наприклад, моніторинг батьківських рахунків або обстеження публічно недоступних місць. Однак у судовому засіданні ця версія не витримує конкуренції з версією захисту, і прокурор під тиском обставин змушений змінювати кваліфікацію діяння на більш виправдану й таку, що відповідає дійсним обставинам справи. За таких умов прокурор, звичайно, втрачає докази, зібрані під час незаконно проведених НСРД, проте має можливість виправити свою помилку самостійно та, як наслідок, зберегти свою репутацію, ніж якщо зміну кваліфікації проведе суддя.

Повертаючись до проблеми перекваліфікації, варто зазначити, що чинне законодавство, в тому числі й положення ст. 89 КПК, не передбачає у випадку такої перекваліфікації автоматичного визнання доказів недопустимими. Убачається, що цю проблему можна було б розв'язати шляхом внесення до ст. 89 КПК відповідного положення, яке визначало б недопустимість використання в таких категоріях справ результатів НСРД як таких, що отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини. Певної процесуальної визначеності можна було б досягти шляхом внесення до ст. 246 КПК відповідного положення. Воно мало б зобов'язувати прокурора обґрунтовувати перед судом наявність у сторони обвинувачення достатніх підстав вважати, що вчинене кримінальне правопорушення відповідної тяжкості, як під час внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань, так і на момент подальшого звернення з клопотанням про проведення негласних слідчих розшукових дій. А наразі сторона захисту не позбавлена можливості будь-якими не забороненими засобами й методами доводити суду «фіктивність» попередньої кваліфікації як тяжкого чи особливо тяжкого

злочину, відсутність будь-якого обґрунтування такої кваліфікації на момент звернення з клопотанням про проведення НСРД і отримання бажаного – визнання результатів слідчих дій недопустимими доказами. Окрім цього, вважаємо за потрібне розширити підстави перекваліфікації, зазначені в ст. 338 КПК України, і включити помилкову кваліфікацію прокурором чи слідчим діяння.

Прокурор, вбачаючи підстави для зміни обвинувачення в суді, приступає для процесуального оформлення такої дії. Перше, про що йому треба подумати, – як суттєво змінювати обвинувачення стосовно первісного обвинувачення. Адвокат Олександр Готін у своєму виступі в школі кримінальної практики Legal High School зазначив, що зміна обвинувачення має відбуватися у рамках первісного обвинувачення, водночас не можна замінювати статтю первісного обвинувачення на докорінно іншу, яка має інший предмет, суб'єктний склад, регулює інші суспільні відносини тощо. Така зміна суттєво порушувала б право на захист, оскільки сторона захисту вимушена була б кардинально змінювати свою версію захисту, окрім того, в провадженні більшість зібраних доказів на підтримання первісного обвинувачення втратили б сенс і не підходили б для підтвердження нового складу злочину, що пропонується прокурором. Тому, продовжуючи розгляд нашої ситуації про крадіжку магнітофону, зазначимо, що не зможе прокурор перекваліфікувати цю ситуацію зі ст. 185 ККУ на ст. 115 – умисне вбивство: такої версії не буде у справі доказів і логічного походження такої версії також [10].

Відступом від правила щодо неможливості радикальної зміни кваліфікації прокурором у суді можна вважати інститут укладення угод у кримінальному процесі. Суддя на підставі угоди виносить ухвалу ще в підготовчому провадженні або на будь-якій стадії розгляду справи по суті й вносить в цю ухвалу всі дані, про які домовились обвинувачений із потерпілим або обвинувачений із прокурором, тобто в такій ухвалі кваліфікація за умови відповідних домовленостей може суттєво відрізнятись у бік полегшення обвинувачення стосовно первісного. Такий стан речей пояснюється покращенням становища обвинуваченого, його згодою на таку перекваліфікацію діяння, як і згодою сторони обвинувачення на це.

Процесуально зміна обвинувачення здійснюється прокурором шляхом складання нового обвинувального акта, в якому міститься формулювання зміненого обвинувачення, і в разі його затвердження попередньо складений обвинувальний акт повністю втрачає чинність, навіть якщо змінено тільки його незначну частину, щоб не перевантажувати матеріали справи й не залучувати учасників процесу. Із цього питання існує судова практика. Так, 21 квітня 2021 року в м. Київ розглянуто Верховним судом справу № 295/12923/19 у провадженні № 51-207 км 21. У ній захисник вказує на існування в матеріалах справи 2 обвинувальних актів, які мають чинність, мало того, з одним із них сторона захисту не мала змоги ознайомитись. Верховний суд вбачає в цьому порушення права сторони на захист і закликає прокурорів, змінюючи обвинувальний акт, залишити в матеріалах справи тільки нову версію такого акта [11].

За своєю суттю зміна прокурором обвинувачення в суді відповідно до вимог ч. 4 ст. 110 КПК України є процесуальним рішенням. Умовою зміни обвинувачення є виконання прокурором вимог ст. 341 КПК України щодо погодження такого рішення з прокурором вищого рівня, для чого суд за клопотанням державного обвинувача відкладає судові засідання. Проте перш ніж прийняти таке рішення, прокурор все ж повинен використати передбачені законом можливості для переконання себе й суду в тому, що підстав для обвинувачення особи у вчиненні злочину, вказаному в обвинувальному акті, немає. Попри гарантовану КПК України процесуальну самостійність державного обвинувача в судовому засіданні, законодавець зобов'язав

прокурора погоджувати рішення про зміну обвинувачення зі своїм керівником. Ця норма суперечить диспозитивним засадам діяльності прокурора, які передбачають вчинення ним дій та ухвалення рішень на власний розсуд у межах процесуальних прав та у спосіб, визначений законом, із метою виконання завдань кримінального провадження [9].

З одного боку, обов'язок узгоджувати процесуальну позицію прокурора зі своїм керівником є проявом тиску на внутрішнє переконання державного обвинувача, втручанням у його діяльність, а з іншого боку, з огляду на оновлений досить молодий кадровий склад місцевих прокуратур погодження зміни обвинувачення з досвідченішим прокурором є передумовою для попередження незаконних і необґрунтованих рішень. Розглянемо обидва доводи. Ч. 2 ст. 341 КПК надає прокурору вищого рівня право приймати рішення щодо ходу подальшого судового розгляду кримінального провадження. Так, якщо прокурор вищого рівня відмовляє в погодженні обвинувального акта зі зміненним обвинуваченням, він усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно бере участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві. Вимоги щодо обов'язку погодження державним обвинувачем із керівником своєї позиції знайшли своє відбиття і в галузевому наказі Генерального прокурора України № 4гн від 19 грудня 2012 року «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [12]. З огляду на викладені норми позиція законодавця щодо ролі прокурора в кримінальному провадженні не є послідовною та єдиною. Адже, передбачивши в діяльності прокурора засади диспозитивності, як-то процесуальну самостійність і незмінність, КПК України в деяких випадках ставить його під час прийняття процесуальних рішень у суттєву залежність від прокурора вищого рівня. Водночас останній не є стороною кримінального провадження та не обізнаний щодо особливостей його досудового розслідування та судового розгляду. Але законодавець покладає на нього відповідальність за прийняття рішення про зміну позиції сторони обвинувачення наприкінці судового розгляду. Крім того, необхідно врахувати, що відповідно до вимог ч. 3 ст. 17 Закону України «Про прокуратуру» прокурорами вищого рівня є особи, які обіймають адміністративні посади й, відповідно, виконують адміністративні повноваження. У межах кримінального провадження до компетенції таких осіб належить організація нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, в тому числі у формі процесуального керівництва ним, підтримання державного обвинувачення, оскарження судових рішень. Таким чином, здебільшого погодження державним обвинувачем зміни своєї позиції в суді з прокурором вищого рівня має досить формальний характер, адже керівник прокуратури під час погодження нового обвинувального акта керується переважно переконанням свого підлеглого, а також нормативними актами, судовою практикою, відповідною теоретичною літературою тощо. Власної об'єктивної та обґрунтованої думки стосовно ходу судового провадження керівник прокуратури не може мати через те, що не бере участі в процесі. Із цих самих причин він не може оцінити за своїм внутрішнім переконанням кожний доказ із боку належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – із боку достатності й взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення, оскільки самостійно не досліджував обставини кримінального провадження. Також треба звернути увагу на той факт, що особи, які обіймають адміністративні посади, не завжди більш досвідчені й обізнані в певній категорії проваджень, ніж їхні підлеглі. Іншим важливим чинником під час прийняття рішення щодо зміни прокурором своєї позиції в суді й погодження її з прокурором вищого рівня є морально-психологічний клімат у колективі прокуратури, авторитет керівника про-

куратури серед підлеглих, рівень його компетентності й професіоналізму тощо. До того ж необхідно зауважити, що законодавець не надав прокурору можливості оскаржити відмову керівника в погодженні обвинувального акта зі зміненним обвинуваченням та усунення його від подальшої участі в судовому розгляді. Таке беззаперечне право керівника прокуратури теж має прояви посягання на диспозитивні засади діяльності прокурора в кримінальному провадженні.

Сукупність зазначених аргументів дає підстави зробити висновок про те, що погодження зміни обвинувачення з прокурором вищого рівня недоцільне й таке, що порушує процесуальну самостійність прокурора й необґрунтовано покладає на посадову особу зайві зобов'язання та відповідальність. З такою думкою погоджується і В.О. Гринюк [5, с. 204]. Іншим поглядом на окреслене питання є запобігання ухвалення державними обвинувачами незаконних рішень: оскільки обвинувач обстоює в суді не свій власний інтерес, а представником державного органу – прокуратури, яка діє на принципах єдиної системи, керівник повинен цікавитися позицією свого підлеглого в кримінальному процесі. З практичного боку необхідність погодження зміни обвинувачення з прокурором вищого рівня можна пояснити виключно недостатнім для прийняття самостійних рішень рівнем юридичної компетентності більшості працівників місцевих прокуратур. Тому залишається відкритим питання доцільності погодження зміни обвинувачення з прокурором вищого рівня. Аналізувати таке питання необхідно в практичній площині, розглядаючи окремо кожний випадок такого погодження, компетенцію прокурора й прокурора вищого рівня тощо. Доцільніше було б введення можливості оскарження рішення про відмову прокурора вищого рівня від зміни обвинувачення.

Так, припустимо, прокурор вищого рівня погоджує зміну обвинувачення. Варто розуміти, що така зміна може бути здійснена як у бік зменшення рівня відповідальності, так і в бік його збільшення. Якщо нове обвинувачення більш тяжке, ніж попереднє, суд у порядку ст. 338 КПК України роз'яснює обвинуваченому, що він буде захищатися в судовому засіданні від нового обвинувачення, після чого відкладає розгляд не менше ніж на сім днів для надання обвинуваченому, його захиснику можливості підготуватися до захисту проти нового обвинувачення. За клопотанням сторони захисту цей строк може бути скорочений або продовжений. Після закінчення цього строку судовий розгляд продовжується. Але, якщо нове обвинувачення є менш тяжким, то головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в раніше пред'явленому обсязі. Якщо потерпілий вирішив скористатися цим правом, під час поновлення судового провадження обвинувачення особи здійснюється прокурором на підставі зміненого обвинувального акта, а потерпілим – у раніше пред'явленому обсязі. У продовженому судовому розгляді обвинувачений захищається від обох обвинувачень, а суд приймає рішення з урахуванням усіх з'ясованих обставин і перевірки їх доказів. Якщо в кримінальному провадженні є декілька потерпілих, продовження провадження здійснюється після з'ясування позицій кожного з них. У випадку, коли судове провадження здійснюється за відсутності потерпілого та його представника, а прокурор змінив обвинувачення на покращення становища обвинуваченого, суд відкладає судовий розгляд, надсилає потерпілому та його представнику копію обвинувального акта прокурора з роз'ясненням їм права підтримувати обвинувачення в попередньому обсязі. Водночас суд повинен повідомити потерпілого та його представника про час початку судового розгляду, надати час на повідомлення суду про свою позицію. Якщо потерпілий чи його представник, одержавши обвинувальний акт і відповідне роз'яснення, не відповіли суду у встановлений термін, то

вважається, що вони погодилися з позицією прокурора. З моменту вступу в силу нового обвинувального акту за необхідності справа повертається на стадію дослідження доказів у кримінальному провадженні.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що чинна процедура зміни обвинувачення в суді є важливим інститутом у кримінальному процесі, що дозволяє коригувати лінію обвинувачення відповідно до обставин справи й нових обставин, що можуть з'являтися під час дослідження

справи в суді, і прокурори, користуючись своїм правом формування та зміни обвинувачення, часто до неї вдаються. Проте, незважаючи на досить значну законодавчу регламентацію такої процедури, вбачаються певні недоліки й прогалини. Тому була звернута додаткова увага на необхідність доповнення ст. 338 КПК України новими підставами зміни обвинувачення, а також необхідно докласти зусиль до дотримання принципу диспозитивності й свободи прокурорів у своїй діяльності без тиску «згори».

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
3. Рішення Конституційного Суду України № 9-рп/99 від 27 жовтня 1999 р. у справі № 1-15/99. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99#Text>.
4. Гринюк В.О. Повідомлення про підозру як форма здійснення первинного обвинувачення у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2017. № 1. С. 20–25. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/301076.pdf>
5. Гринюк В.О. Проблеми зміни обвинувачення прокурором під час судового розгляду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 203–206.
6. Жук А.В. Процесуальний статус підозрюваного у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 220–225. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/12/39.pdf>.
7. Алейніков Г.І. Деякі проблеми зміни обвинувачення у стадії судового розгляду. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 120–126.
8. Фаткуллін Ф.Н. Изменение обвинения. Москва : Юрид. лит., 1971. 164 с.
9. Сляднева Є.А. Зміна обвинувачення прокурором як форма реалізації диспозитивності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 338–342. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/62.pdf>.
10. Прокурор не может в суде менять обвинение, чтобы инкриминировать иное по характеру общественной опасности преступление, – адвокат Александр Готин. *Legal High School* : веб-сайт. URL: <https://lhs.net.ua/ru/ua-prokuror-ne-mozhe-v-sudi-zminiuvaty-obvynuvachennia-shchob-inkryminuvaty-inshyi-za-kharakterom-suspilnoi-nebezpeky-zlochyn-advokat-oleksandr-hotin-ru-prokuror-ne-mozhet-v-sude-meniat-obvynenyie-chto/>.
11. Постанова у справі № 295/12923/19-к від 12 квітня 2021 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96545149>.
12. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генерального прокурора України № 4гн від 19 грудня 2012 р. *Офіс Генерального прокурора* : вебсайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/gl.html>.